

Aanbellende vissen

Vergeet Netflix en stop met Videoland en Pathé thuis: vanaf nu kun je 24 uur per dag live op je scherm zien wat er onderwater gebeurt in de gracht van Utrecht.

TEKST

Mark van Heukelum, OAK Consultants
Anne Nijs, Gemeente Utrecht
Nikki Dijkstra, Hoogheemraadschap De Stichtse
Rijnlanden

FOTOGRAFIE

OAK Consultants

Sinds 29 maart heeft de Weerdsluis in Utrecht een 'visdeurbel'; een onderwatercamera die een livestream uitzendt op de website visdeurbel.nl. Wanneer je daar een vis voorbij ziet zwemmen, kun je op de rode digitale deurbel drukken zodat de sluiswachter weet dat er vis voor ligt te wachten. Hij kan vervolgens de oude sluisdeuren openen, waarna de vissen hun migratietocht door de grachten en singels van Utrecht

vervolgen. De visdeurbel is een gezamenlijk initiatief van gemeente Utrecht, HDSR en waterschap Amstel, Gooi en vecht.

Voor een dichte sluisdeur

De grachten en singels van Utrecht vormen de verbinding tussen twee rivieren; aan de zuidzijde stroomt de Kromme Rijn de stad binnen, aan de noordzijde stroomt het water via de Vecht de stad weer uit. >

Met een onderwatercamera worden de wachtende vissen gefilmd. De beelden zijn te zien op de website Visdeurbel.nl.

Dit maakt de grachten en singels onderdeel van een stromend riviersysteem en daarmee van de vismigratieroute die hier doorheen loopt. Elk voorjaar trekken vele honderden vissen stroomopwaarts op zoek naar plekken om zich voort te planten.

Op die trektocht moeten zij onder meer de Weerdsluis passeren. Deze ruim 200 jaar oude bootsluis wordt nog met de hand bediend. De sluis wordt voornamelijk gebruikt door recreatievaart en is daarmee in het (vroeg) voorjaar – buiten het vaarseizoen – gesloten.

In het voorjaar van 2020 stonden initiatiefnemer Mark van Heukelum (OAK Consultants) en de sluiswachter op de kade en zagen zij grote scholen vis in de (lok)stroom van de stuw, die parallel aan de sluisdeuren ligt en het waterpeil in de stad reguleert. Nadat Mark had uitgelegd dat deze vissen hier vast zaten en graag stroomopwaarts willen, ging de sluiswachter direct over tot actie en heeft hij samen met Mark meerdere avonden de sluis visvriendelijk gesloten.

De sluiswachter bleek bereid dit vaker te doen, mits hij zou weten wanneer de vis ligt te wachten. Zo ontstond het idee van de visdeurbel.

Werking

Om te weten of er vis voor de sluisdeuren ligt te wachten, heeft bureau KBTS een onderwatercamera geplaatst die een livestream uitzendt op de website visdeurbel.nl. Hier kan iedereen meekijken onderwater en op de digitale deurbel drukken bij het spotten van een vis. Op dat moment wordt een screenshot gemaakt waarop je kunt aangeven welke vis jij denkt te zien. Na versturen komt de foto terecht in de database en krijgt de sluiswachter een seintje. Wanneer hij ziet dat er weer vissen liggen te wachten kan hij vervolgens de sluis openen.

Het openen van de sluis gebeurt vooral in de ochtend en avond. Juist in de schemering is de vis namelijk actief, omdat daarmee roofdieren (vogels en roofvissen) zoveel mogelijk worden vermeden. Het volledig schutten van de sluis neemt al snel 30 tot 40 minuten in beslag. Met nog eens 30 minuten om vissen rustig de tijd te geven de sluis uit te zwemmen kost het visvriendelijk schutten ruim een uur.

Onderzoek & monitoring

De camerabeelden geven ook inzicht in welke soorten vissen doorgaans op welk dagdeel liggen te wachten. Vissoorten, aantallen en lengteklassen worden geregistreerd.

Ook in het naastgelegen Westriool is een camera geplaatst. De aanname is dat het water in deze 500 meter lange ondergrondse buis te hard stroomt voor vissen om er tegenin te zwemmen. Deze hypothese wordt binnen het project onderzocht.

De plaatsing van de camera in de buis was geen gemakkelijke opgave in de oude binnenstad. Er moesten twee duikers worden ingeschakeld om de cameraopstelling op zijn plaats te krijgen.

Tezamen laten de camera's zien in hoeverre het gebied rondom de Weerdsluis een vismigratieknelpunt is. Uit visstandonderzoek van 2020 blijkt dat vooral zogenaamde limnofiele (plantminnende) en rheofiele (stromingsminnende) soorten in de grachten van Utrecht ontbreken. Opvallend, omdat deze soorten in direct aangrenzende watergangen wél zijn aangetroffen. Deze gegevens en de data van de visdeurbel maakt dat er meer gericht maatregelen kunnen worden genomen die passen bij de doelsoorten en het benodigde leefgebied.

Onderwaternatuur in de stad

Natuur in de stad krijgt steeds meer aandacht en speelt ook in Utrecht een belangrijke rol. De stad kent net als veel andere steden uitdagingen waarin natuur een belangrijke rol kan spelen, zoals hittestress, (regen) water afvoer, schone lucht en een fijne leefomgeving voor mensen. Ga maar na: wie wordt niet blij van

Screenshot van een wachtende snoek. Wie drukt op de bel?

bloeiende bloesembomen, fluitende vogels, zoemende bijen en vissen in de gracht? De gemeente zet zich daarom in voor het verbeteren van leefgebieden in de stad en voor het verbinden ervan, bijvoorbeeld met faunapassages. De visdeurbel is in

maatregelen om de onderwater-natuur te verbeteren. Bijvoorbeeld door het plaatsen van meer structuur onderwater zoals waterplanten, dood hout of kunstriffen. Einddoel is de terugkeer van de otter in de Utrechtse grachten.

Maar kan dit niet gewoon worden geautomatiseerd? Die vraag is regelmatig gesteld, want met artificial intelligence (AI) en machine learning zijn beelden inderdaad automatisch te analyseren. Het punt is dat daarmee ook voor mensen de noodzaak verdwijnt om te participeren. Zo mis je de kans om 350.000 mensen een blik onder water te geven. Automatisering kan in veel gevallen tot meer efficiëntie leiden, maar laten we niet vergeten dat het betrekken van mensen ook leidt tot bewustwording en eigenaarschap. Dit is de kracht van participatieprojecten; de bereidheid van burgers om een klein beetje tijd en inspanning te leveren blijkt groot, zeker als het voor de natuurlijke leefomgeving in 'eigen achtertuin' is. Participatieprojecten brengen de natuur heel dichtbij, waardoor mensen er meer om gaan geven en ervaren dat het ook van hen is. Onbekend maakt onbemind. Juist de onderwaterwereld is voor veel mensen geheel onbekend en al helemaal in de stad. Een veel

Volgens initiatiefnemer Mark van Heukelum betreft de visdeurbel Utrechtse burgers bij het leven in de stadsgrachten.

Na drie weken hadden al meer dan 350.000 mensen de website Visdeurbel.nl bezocht en bleek er ruim 52.000 keer op de bel te zijn gedrukt

feite een onderwater-faunapassage. Juist op gebied van onderwater-natuur is in de stad nog veel te winnen. Daar waar tegenwoordig voor bijna elke boom gestreden wordt, is deze wereld onder het wateroppervlak voor de meeste mensen onbekend. Zeker voor Utrecht – dat de Vecht en Kromme Rijn verbindt – is het belangrijk dat de onderwaternatuur op orde is. De visdeurbel is hopelijk de aftrap om de Weerdsluis als vismigratieknelpunt aan te pakken. Daarnaast zijn HDSR en de gemeente Utrecht gestart met een verkenning van

Kracht van participatie

De opening van de visdeurbel kreeg veel aandacht in de media. Na drie weken was de website door meer dan 350.000 mensen bezocht en bleek er ruim 52.000 keer op de bel te zijn gedrukt. Geen vis ontging het alziend oog van de menigte en zelfs in de nacht waren deelnemers actief. Zo wordt met een relatief eenvoudig project gewerkt aan monitoring en onderzoek, mitigatie van een vismigratieknelpunt en wordt aandacht en draagvlak gecreëerd voor de onderwaternatuur.

gehoorde reactie op social media is dat Utrechters zelf niet beseften dat er zoveel vissen in de binnenstad leven – laat staan die enorme snoeken en prachtige baarzen die veelvuldig op de gestreamde beelden voorbijkwamen. Deze aandacht en trots die onder de burgers leeft, creëert tevens (bestuurlijk) momentum om kansen te verkennen voor het verder verbeteren van het leefmilieu in de grachten en singels van Utrecht. ■